

svojo težnjo po izdajanju — če ne vseskozi prvovrstnih — vsaj umetnostno neoporečnih del, v lepih izdajah in lepih prevodih. Izdateljstvo pa nima nikakega kritičnega literarno-idejnega pravca pri izboru del, razen nekega umetnostnega eklekticizma, ki se mu ne upira razvrščanje najrazličnejših dob in najrazličnejših nazorov drug ob drugega, ampak mu je to mogoče celo namen. Tako je postavila Hamsuna ob Galsworthyja in obe ma nasproti Čehova in Meriméeja, in temu zopet popolnoma nasprotnega duha Baringa in Lagerlöfove. Založba na tak način, ko vtis ene knjige izpodbija drugo, ne more imeti močnejšega lit. tvornega, prodornega značaja. To njeno pomanjkljivost in kritično neusmerjenost so hotele izpolniti druge založbe (Jugoslovanska knjigarna in po njenem zgledu Tiskovna zadruga), ko sta ostro ločili ideološki sodobni roman od dobrega čtiva in lit. zgodovinskih spomenikov preteklosti. Pri prevajanju naj bi veljalo načelo, da se prevaja to, kar nam je nujno potrebno, da dosežemo sodobni evropski standard, da se z najnovejšo miselnostjo oplode domače umetniške moči in usmerijo v to evropsko duhovno problematiko. Iz preteklosti pa to, kar ima življenje za sodobnost. »Modra ptica« je samo deloma izpolnila to nalogo; zasluži pa vsekakor veliko kulturno priznanje, da je znala uvesti dobro knjigo v ljudstvo in da je v knjigotrštvu uveljavila načelo »lepe knjige« in jo popularizirala v najširše plasti. Pač pa ostane s tem problem njene revije še vedno odprt.

Tine Debeljak

Rabindranat Tagore: Dom in svet. Po angleškem besedilu poslovenil Vladimir Levstik. Sodobni roman. Založba Tiskovne zadruge v Ljubljani, 1950. 262 strani.

Kristus je oznanjajoč človeštvu blagovest »odklonil politični razgovor«, ker je hotel odrešiti le človeka, sedaj pa prihaja po Gandiju in Tagoreju nov evangelij iz Indije, ki meče jarko luč predvsem na državne in narodne tvorbe Evrope. Evropejcu je moralnost posameznika do potankosti izdelana, a njegove velike tvorbe so osnovane na zunanji moči, na laži, zavratnosti in — neumnosti. Komaj se še zavedamo, da je moralnost za državo, narodnost, domovino enako nujna kot za posameznika. Neusmi-

ljeno misleči duh Tagoreja odgrinja pred nami problem indijske nacionalnosti »domovine«, ki bi se rada okoristila s to evropsko idejo, tako grdo posvaljkano v njegovih proroških očeh. Ideal njegovega človečanstva in domovine sta prostost in resnica. »Če sam dosežem prostost, je moram pustiti tudi drugim. Pravo prostost dosežem, ko izpustim ujeto ptico in raztrgam spone lastnega pohlepa, kajti moč odpovedi je najvišja. Evropski človek pa je spravil sebe in domovino na rob propada; ker ga določa strah pred višjo oblastjo, je dal uspevanja suženjstvu in trinoštvu. — Nesmrtni so ljudje, ki umro za resnico, a suženjski oni, ki jim je navdušenje in iluzija več kot resnica; kdor pridiga, da imajo vsi pravico do lastnine, ne sme biti sam tat. Neresnica in suženjstvo pa sta glavni sestavini evropske politike.« V nešteto varijacijah osvetljuje Evropejca, ki si je namesto resnice naredil domovino — malika in ne spozna, da je trinoštvo za domovino trinoštvo zoper domovino. V bistvu je ta miselnost nekak stoicizem odpovedi, zelo blizu Tolstojevemu: »Ne ustavljajte se zlu«, a v svoji neizčrpni igri pojmov spominja bolj kot na novega odrešenika iz svetovne zmede na duševnega klovna, ki mu le od daleč plava senca realne dejavnosti. Za nas je to statično mišljenje v pojmih kos novo odkrite antike in srednjega veka, ki ga ne giblje dinamika realnosti, ampak absolutnost in neskončnost pojma. Indijski duh je v svojem panteizmu vendarle v realnosti neokreten, zato je tudi resnično dejanje povesti okrnjeno in se ne more razviti, kot bi bil ta absolutni duh sterilen za plodno delo.

Realno dejanje se vrši v zakonskem trikotu, v katerem hišni prijatelj ob času nacionalnega gibanja z laskanjem vzbuja samozadovoljno domišljavost maharadževe soproge, da se začuti kot utelešeni simbol domovinske svobode in zraven seveda še bolj njemu sorodna duša. Bil je dom, ki so v njem vsi trije doživeli spremenjeno bitnost, ko da so izrvani iz domačije; zato odidejo v Kalkuto — v svet, morda se jim tam vzbudi melodija, ki bo oba soproga združila ali razgnala. Antiteza dom in svet pa zavzame v teku povesti obširne dimenzije primere med indijsko in svetovno kulturo.

Indijsko gibanje nam zrealijo trije značaji: V Čandranat babu živi stara in-

dijska modrost in dobrota Ved in Upanišad, ki so dobile svojo poetično obliko v epih Ramajama in Mahabharata. Še stari Tolstoj je oplodil svoje mišljenje s to modrostjo iz pradavnine, ki je v svojem bistvu stoicizem odpovedi in zelo blizu krščanstva: »Gospodarji nismo, če dobimo predmet pohlepa v roke, ampak če moremo pregnati želje iz svojih src (165). Zato ni zanj nič strašnega ne v obrekovanju, ne v nesreči, ne v smrti (38).« Taka je modrost dozorelih dob človeštva, ki so po veselju nad trenutno sedanjostjo ugledale svojo moč v mišljenju o večnih vrednotah, abstrahiranih iz menjave realnosti. Njegov učenec maharadža Nikhil je bolj sodoben in kaže poleg indijskega že tudi sledove evropskega duha, usmerjenega v aktivnost. Kot Zola si zahtuje: V mojem delu bo moja rešitev (151), a se zopet povrne k absolutnim vrednotam svojega učitelja: »Delo ni resnica, smisel in cilj. Človek ni samo suženj — niti tedaj ne, če služi resnici in dobroti. Cilj spoznaš ob uri noči, ko je tema polna Njega samega, ko je izločen vnanji svet iz duše in se neovirano zatopiš v lastne globine.« To je indijski panteizem, ki v izbranih trenutkih ekstaze čuti Boga in se združi z bistvom vesoljstva, odkoder mu prihaja resnica. Tudi Tolstoj je slavil nasproti Zolajevemu evangeliju dela čase brezdelja in samozavedanja. On je tipičen receptiven značaj, ki ne veruje v moč aktivnosti, ampak v moč odpovedi. Raba sile mu je slabost, manjka mu moštva, da bi bil manj dober, in krepke odločnosti, ki jo ženske cene; zato si z lahkoto osvoji njegovo ženo glumaški Sandip, indijsko gibanje pa mu iz rok izpuhti v transcendentnost ideje o prostosti in resnici. V Sandipu babu pa se izživlja azijski Dioniz, katerega prvotne ideje tudi Nietzsche ni našel v grški tragediji, ampak v orientu. Toda Dioniz, prvotna brezbrežnost, iracionalno prekipevanje, je postal v njem vrto-glavi rezoner, ki je daleč od Nietzschejeve uverenosti, a blizu njegove paradokse prehajajoče duhovitosti. Orgiazem, ki je sicer v čuvstvu in dejanju, je našel po oslabljenju čuvstva pri Indijcu svoje zatočišče v fantastični miselnosti in zofistični rabulistik. V Aziji še oznanjajo njegovo gospodavalno moč človeške žrtve Molohu, kitajska krutost in apokaliptična zver, ki gleda iz obrazov ruske metalnosti, proti kateri sta

se zastoj borila Dostojevski s krščanstvom in Tolstoj z odpovedjo. V Sandipu je azijski Dioniz vsebinsko spremenil v razkošno miselno ornamentiko in nam ne ve nič več povedati kot vsaka cinična figura, ki »grdi to, kar vsi ljudje najvišje cenijo.« V moškem in ženski slavi radost brezobzirnega (96), moč viharne narave in pijanosti, katere simbol je Kali, uničujoča »boginja brez sramu in brez usmiljenja«. A našemljenci satir si na tihem le prizna, da se v bistvu ne razlikuje od bedaka Panča, da, niti od Nikhila ne. Idejna barva je le na površini, notranje človek ostane vsakdanji, kakor je bil (93). To veselje nad nelogiko, razredčeni opoj v mišljenju je cinični sled nirvane, kjer se oblike človeške miselnosti lomijo čez veliki nič v zrcalu prazne neskončnosti pojmov. Pozitivno sliko indijskega panteizma pa vidimo v Nikhilu, ki »se bliža srčnemu utripu zemlje v preprostosti vsakdanjega življenja, ki išče melodijo sleherne pesmi v naravi,« obsežnejši kot je naša, da zaslišimo dimenzije psalmov: Vse moje hrepenenje je našlo smehljaj v obličju moje ljubljene. Moj klic te je iskal od neba do neba, ko si ležala skrita (114). Tudi to je opoj, če vidi misel svojega bistva v združenju z Neskončnim, ko se je oprostil vsake vsakdanjosti, v intuiciji čuvstva brez razumskih spon življenja.

Dasi Tagorejeva trudno proroška resnost ne pozna direktne ironije, leži vendar nad Sandipom in Nikhilovo ženo Bimalo rahel daljni posmeh. Šele pod vplivom zgovornega laskanja in fakirske sugestije Sandipa spozna ona svojo pasjo naravo, ki potrebuje krotentja. In kmalu zvesta učenka ponavlja glumačeve paradokse: »Madež je le na šibkih, le prostak more biti tat; kralj osvaja in jemlje plen, ki mu gre po pravici« (170). »Uspehi se rode le na njivi laži«, itd. Kolikor bolj stopa v dimenzijo onstran dobrega in zlega, toliko bolj postaja azijska gos z bolešno domišljavostjo, da jo dežela potrebuje, da je utelešena boginja domovine, ki deli radost in veselje po mili volji. Najvišje blaženstvo ji je, da se vsa žrtvuje domovini, — seveda Sandipu, ki »ni posameznik, ampak milijon duhov.« Nekaka mala Madame Bovary.

Oblika je v primitivnem liku »jaz« -povesti: 3 osebe pripovedujejo ali pišejo v 12 poglavjih svoje vtise in spomine. Lik ima to prednost, da se posredno pripovedovanje

fabulista spremeni v neposredno, kot to radi delajo tudi moderni pripovedniki, ki uporabljajo dramatično obliko dialoga namesto poročanja ali referata. Tu je pa stopil monolog na mesto dialoga, ki služi v dramati in pri Tagoreju za neposredni izraz duševnosti.

Pri Tagoreju je vse fizično in materialno spremenjeno v moralno in duhovno. Dejanje se ne razvija iz čustva in temperamenta, ampak iz višje sfere miselnih spoznanj. Namesto pravega čustva nam pred oča le rezoniranje o čustvu, da je ves Tagore kot zbirka aforizmov in elegantne duhovitosti, ki je bila v 18. stoletju doma pri Francozih: psihološka opazovanja o človeku, spoznavni reki o ženski, žrtvi, ljubezni, prostosti itd. Le evropsko izobraženi maharadža se približa Kant-Tolstojevemu spoznanju, a ne gre ž njima dosledno v ločitev čistega duha in materije, ampak se zopet vrne v panteističen kaos, ki je včasih prijetno vtapljanje v brezdanje globine, dokler čutiš še svetlobo izpodnebnega solnca, včasih omamno strmo drsenje k materam vsega bitja, v prakali vesoljstva, kjer se čuti lepota nad vnanjimi oblikami, ki je čista glasba. To ni natura, ampak starodavna kultura, ki se nam zdi kar teoretična v svoji zakoniti dognanosti. Njegov človek ni toliko vkopan v zemljo kot naš, ampak živi realno na zemlji in v nebu. Kljub temu mora to vendar ostati poetična iluzija, da ljudje ne žive v pravi resničnosti. Bimala se sramuje resničnosti, da bi kazala lakoto ali strast v njihovih prvotnih oblikah, rajši ima sanjske oblike lepote in kulture, kakor tudi ne ljubi svojega moža v preprosti vsakdanjosti in odkriti naravi, ampak hodi gledat izbrane poze na fotografiji iz mladosti. Tudi drugim osebam gre vedno pogled iz narave v transcendentno absolutnost, lahko bi rekel, da so bolni od absolutnosti. Kajti ta poduhovljenost je navsezadnje le slikovita ponazoritev razumske abstraktnosti v božajočih, godbe-polnih besedah in je blizu alegorije.

Čudovito moč podobe in metafore imajo ti orientanci, ko izražajo z žonglersko spretnostjo fizično s človeškim (zabrekla omara), miselno ali čustveno v jeziku narave (bila sem kakor majhen potoček). Homerski primeri so še otročji v primeri s to dovršeno naslado nad metaforo, ki plava med podobo in alegorijo. Če bi poezija obstajala v podobah, bi bila ta razkošna fantastika višek

in naša poezija z redko sejanimi slikami bi bila navadna proza. A slednjič je to le v neskončnem opoju naslade razgibana ornamentika. To ni strastno čustvo, ampak razumska igra fantazije. Čustvo je že davno umrlo, kar je še ostalo, je to, da je zunanja lepota spremenjena v notranjo, sicer pa je vse le neskončna igra fantazije: gracija baroka, ki prehaja v rokoko.

Kakor je mnogo lepote v Tagoreju, ob kateri stoji vsa evropska pretanjenost kot topost, vendar učinkuje le kot izkopan iz preteklih stoletij. Njegovo miselno hotenje nam ima mnogo, čustvovanje in ustvarjalno oblikovanje le malo povedati. Knjiga duhovnega opoja in naslade, a brez veselja, ki ga vzbuja človeški obraz, trava na zeleni loki, žito v vetru valujoče. Postarani azijski Dioniz je bolj sterilen kot evropski Apolon v zrealu Goethejevega Fausta.

Dr. J. Šilc

Iz srbsko-hrvatske književnosti

Dino Storelli: *Virovi srca*. Prve lirске pjesme. Dubrovnik, 1930. Str. 42.

Lirika šestorice. Zagreb, 1931. Tisk. Merkantile. Str. 74.

Gr. Božović: *Crte i reze*. Beograd, 1928. Založba Cvijanović. Str. 158.

Gr. Božović: *Čudesni kutovi*. Beograd, 1930. Založba Cvijanović. Str. 154.

Gr. Božović: *Urezane istine*. Beograd, 1930. Založba Cvijanović. Str. 140.

Gr. Božović: *Sa sedla i samara*. Beograd, 1930. Založba Cvijanović. Str. 156.

Dr. Kosta Premužić: *Spasitelji svijeta*. Knjižnica Života broj 1. Tisk Glasnika presv. Srca Isusova. Zagreb. Strani 46.

Lirike imamo hvala Bogu zadosti, take namreč kot so srčni izlivi Đ. Storellija, ki se je v »Virovih srca« pokazal hvaležnega sina in nežnega mladeniča, a prav tako tudi zelo povprečnega stihotvorca, ki se naivno veseli prihajajoče pomladi in zavida otroka, ki se brez strahu igra ob morski obali, ki sočustvuje s slepcem (»O, zašto si ga rodila majko?«) in se slednjič povzpne do verzov:

List po listak odkida se
ko dani našega života,
koji odmiču i nestaju
u r'jeku Vječnosti.